

TÓDOR Csaba: *Egy kapcsolati teológia lehetőségei* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2024), 325 pp.

Tódor Csaba legújabb könyve a rendszeres teológia tárgykörét gazdagítja, a kapcsolati teológia lehetőségeit vizsgálja és értékeli a teológia és a filozófia kontextusában. Véleménye szerint „[A]ttól lesz teológiai rendszer, hogy a filozófiai megalapozásból származó fogalmakat, kategóriákat úgy értelmezi, hogy azok a hívő ember számára milyen jelentéssel bírnak” (20. old.).

A könyv tartalmát, célját és lényegét a szerző így határozza meg: az „Paul Tillich teológiai rendszerének továbbgondolásáról szól, amely igény személyes indíttatásból született.” Paul Tillich nagy hatású német–amerikai evangélikus teológus, egzisztencialista filozófus, akinek felfogását határteológiának is tekintik, mert a teológia és a filozófia, közelebbről az egzisztencialista filozófia összefüggéseiben értékelte a lét, az élet, a lélek és a keresztény teológia alapvető kérdésköreit. Gondolkodására nagy hatással volt egykori tanára, Martin Kähler német teológus, aki a liberalizmus és az ortodoxia, a kultúra és a vallás, a történeti Jézus és a hit Krisztusa, az egzisztencialista kérdések és a teológiai válaszok témaköreit kutatta.

A szerző a könyv szövegének alapjául Wesley J. Wildman olvasói útmutató munkáját használta, amelyben Paul Tillich teológiai és filozófiai felfogását értelmezte (*Readers' Guide to*

Tillich Systematic Theology). Az olvasói útmutató a Bostoni Egyetem Teológiai Iskolájában 2008-ban szervezett Tillich-szeminárium eredménye, és több szerző munkájára is támaszkodik. A szemináriumi munkát 2010-ben bővítették, 2024-től engedéllyel használják. Tódor Csaba megszerezte Wesley J. Wildman írásos beleegyezését a munka használatához.

A könyv strukturális felépítése egyrészt Tillich rendszeres teológiai munkáját, másrészt az említett olvasói útmutatót tartja szem előtt, de a szerző önálló logikai elrendezéseit is felfedezük benne. A kiadvány a *Bevezetés* tartalmilag gazdag témakörével indít (9–67 old.). Az első témakörökben a kapcsolati teológia alapállását határolja be, majd a megvalósulás lehetőségével, jellegével foglalkozik. Reflektál a teológia tartalmi és formai szempontjaira, a teológia és a filozófia viszonyára és a tárgyi kapcsolatiságára. A keresztény teológia forrásai közül elemzi a kijelentést, az egyháztörténetet, a tapasztalat különböző formáit. Megjegyzem, hogy a kijelentés és a kinyilatkoztatás elég gyakori párhuzamos fogalmi használatát (24., 46., 56–67. old.) meg kellett volna magyarázni (a kijelentés protestáns, a kinyilatkoztatás római katolikus felfogást tükröz), mert ennek hiányában megértési zavarokat okozhatnak az olvasókban.

A keresztény teológia észszerű igazolása után a szerző a kapcsolatiság módszerének kérdésével foglalkozik. Megállapítja, hogy a „kapcsolatiság módszerével az ember az Istenhez való viszonyát nemcsak meghatározza, hanem meg is éli.” (32. old.) Úgy vélem, hogy a Paul Tillich által megfogalmazott korrelációs módszer a kapcsolatiságot is hordozza. Ezt a véleményemet két Tillich megállapítással támasztom alá „A korrelációs módszer úgy fejt ki a keresztény hit tatalmát, hogy egzisztenciális kérdéseket és a teológiai válaszokat kölcsönös függő viszonyba hozza. [...] Az Isten-ember kapcsolat a megismerés területén is korrelációt jelent. Jelképesen szólva, Isten válaszol az ember kérdéseire, és Isten válasznak hatására kérdez az ember.” (Paul Tillich: *Rendszeres teológia* [Budapest: Osiris Kiadó, 1996, 64. old.])

A *Lét és Isten* című fejezetnek két alfejezete van: I. Lét és Isten, II. Isten valósága. Az első alfejezetet a lét kérdésének a behatárolásával indítja a szerző. Abból indul ki, hogy „a kapcsolati teológia a lét kérdésére Istennel válaszol. Az Isten kérdés a teológia alapvető kérdése” (73. old.). A továbbiakban az ember léthelyzeteire fókuszál a teremtett világban és az Istennel való kapcsolatában. Érdekesekek a szerző meglátásai az Istenről való gondolkodás kapcsolatiságáról a szubjektum és az objektum (S–O), az önfeltárulkozás és az elrejtettség vonzasköreiben. Ezt követően a szabadság problémájának lét-

helyzeteit mutatja be, amely „a létezés többi elemével konfrontálódva válik az ÉN-ség alkotó elemévé” (86. old.). Az alfejezet elmélkedésre alkalmas témái közül még kiemelem a következőket: a lét és a nemlét kapcsolatisága, a véges és a végtelen kapcsolata, a létező ember és Isten mint önmaga lét.

A második alfejezet Isten kapcsolatát tárgyalja az emberrel, a mássággal, a véges létezővel, és kitér a teológia és a filozófia kapcsolatára is. Ezt követően az Istenről való beszéd szimbolikus jellegének két fontos aspektusát emeli ki. Ezek Isten mint élő lét és Isten mint élő lényeg. Az alfejezet befejező része négy értékes témakört taglal. Címei: A teremtő Isten (116–127., 129–130. old.), Isten gondviselése (127–129., 130. old.), Isten szeretet (138–139. old.) és Isten igaz (igazság) (140–143. old.).

A *létezés és Jézus* fejezet három alfejezetet tartalmaz: I. A létezés és Jézus, II. A létezés és Isten, III. Az ember létezése. A szerző az alfejezetek gondolatosságát a létezés fogalomköreibe integrálja, és hangsúlyozza, hogy „a létezés lehetőség, de soha nem beteljesedtség. A létező léte mindig a lehetőségeiből áll ki, amikor megvalósul.” (144. o.) Az egzisztenciális valóság fényében értelmezi Krisztus szerepét a hagyományos kereszténységben és a kapcsolati teológiában. Részletelesen kitér az elidegenedés, a szenvedés, a szorongás, az üdvözítés egyéni és közösségi aspektusaira, valamint a halál

értelmezésére is. A befejező két alfejezet a történeti Jézust és a történetkritikai módszert állítja középpontba, majd a krisztológiai dogma értékelését (195–201. old.), a krisztusi létforma időszerűségét (aktualizálódását) emeli ki, amelynek a végső céljaként az üdvösséget jelöli meg (204–208. old.).

A *Lélek és létezés* fejezet részei: Az emberi létezés kétértelműsége, A létező önfeltárulkozásának ambivalenciája, Az isteni lélek és a kétértelmű emberi lét, Az egyház, mint lelki közösség, Az egyén és az egyház viszonya. Az alfejezetek témakörei változatosak: az ember létezésre, önfeltáruló állapotára, az isteni lélek egyértelműségére, valamint az emberi lélek kétértelműségére vonatkoznak.

Értékelem a kultúra, vallás, erkölcs kapcsolatát részletező témaköröket. Figyelemreméltó témáknak tartom azokat, amelyek az egyházzal kapcsolatosak. Ezek az egyház mint lelki közösség, az egyház mint szeretet közösség. Az egyház működésének általános jellemzőire és alapfunkcióira (missziós, esztétikai, kognitív, közösségi funkció) vonatkozó kérdések szintén lényeges értékelések. A szerző alaposan tárgyalja a krisztusi léthez kap-

csolódó témákat, mint a krisztusi lét mint paradoxon, a krisztusi létforma folyamatainak jellegzetességei, a krisztusi lét tökéletes formái (a Fil 2,1–11 alapján). Befejezésül a lelki jelenlét tárgykörében a morális teonómia lényegét, valamint az autonóm és a teonóm, a humanizmus és a teonómia kapcsolatát mutatja be.

Tódor Csaba könyve kétségtelenül hiánypótló az erdélyi unitárius és általában a protestáns teológiai irodalomban. A szerző érdeme, hogy gazdag forrásirodalmat használ, amelyre a lábjegyzetekben hivatkozik. Úgy vélem, hogy az erdélyi teológiai örökségünk fényében a bibliai helyekre gyakrabban hivatkozhatott volna.

A szerző szándékai szerint „[E]lsősorban kézikönyvnek készült a teológiai hallgatók számára”, de meggyőződésem, hogy a lelkészeink, vallásunk, de a teológia és a filozófia iránt érdeklődő világi híveink és más vallású keresztény testvéreink is haszonnal olvashatják, tanulmányozhatják.

A könyv kiadását a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet támogatta.

Rezi Elek